

W. van der Ham, *Heersen en beheersen. Rijkswaterstaat in de twintigste eeuw* (Zaltbommel: Europese bibliotheek, 1999, 415 blz., f69,-, ISBN 90 288 1525 2).

Het water: zowel Nederlands vijand als bondgenoot. Het laag gelegen Nederland wordt altijd door overstromingen bedreigd, maar ligt tegelijk gunstig ten opzichte van de Noordzee en de grote riviermondingen, waardoor Nederland kon uitgroeien tot een belangrijk handelsland met een bloeiende nijverheid. Het ligt voor de hand dat in ons waterland rijkswaterstaat een belangrijke overheidsdienst is.

Rijkswaterstaat werd in 1798 opgericht als reactie op de vele wateroverlast van de achttiende eeuw. Als belangrijkste taken golden bescherming van het land tegen het water, de zorg voor de waterhuishouding en de ontwikkeling en het beheer van de infrastructuur (rivieren, kanalen, bruggen, dijken en havens, maar ook het wegennet). Die taken zijn door de jaren heen in hoofdzaak gelijk gebleven, maar de context waarin rijkswaterstaat opereerde, is in de afgelopen tweehonderd jaar sterk veranderd. Over de tweede eeuw van het bestaan van de dienst verscheen een studie van de hand van Willem van der Ham, die eerder de geschiedenis van het ministerie van onderwijs, cultuur en wetenschappen schreef. Rijkswaterstaat bestond in 1998 tweehonderd jaar. De auteur werkte toen mee aan het jubileumboek dat ter gelegenheid daarvan verscheen en wilde in dit boek (gebaseerd op zijn promotie-onderzoek aan de TU Delft van 1999) op basis van hetzelfde materiaal wat meer de diepte ingaan. Hij heeft de technologische ontwikkelingen in de maatschappelijke context willen plaatsen om zo de dynamiek tussen wat mogelijk en wenselijk was te kunnen belichten. Ondanks de uitgebreide aandacht voor de technische ontwikkelingen is de auteur erin geslaagd een balans te vinden tussen deze twee invalshoeken, zodat het boek een samenhangend verhaal geworden is. De grote lijnen in de geschiedenis van rijkswaterstaat zijn die van technologische ontwikkeling, specialisatie en verwetenschappelijking.

Een overheidsdienst opereert niet in een vacuüm. Zowel maatschappelijke denkbeelden als politieke machtsverhoudingen en economische situatie bepaalden hoe rijkswaterstaat functioneerde. De dienst had aan het begin van de twintigste eeuw moeite om de snelle ontwikkelingen op technisch gebied bij te houden, waardoor er veel kritiek op het 'gesukkel en gewurm' te horen viel. In de jaren dertig verstomde die kritiek, doordat er een groot aantal wegen en bruggen gerealiseerd werd. Ondanks de crisis van de jaren dertig ging het bouwen door: projecten van rijkswaterstaat werden door de regering als werkgelegenheidsprojecten ingezet. De prestaties van rijkswaterstaat speelden een belangrijke rol in het nationale zelfbewustzijn. Ze toonden 'waarin een klein land groot kon zijn'. Rijkswaterstaat belichaamde het toekomstoptimisme: de voortschrijdende techniek zou een oplossing vinden voor alle problemen. Ingenieurs waren de nieuwe autoriteiten. Anton Mussert, leider van de NSB, was een ingenieur van rijkswaterstaat.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd een groot deel van de infrastructuur vernield. Rijkswaterstaat speelde een centrale rol bij de wederopbouw van Nederland. Omdat het bouwen tijdens de oorlog stil had gelegen, was er eindelijk weer eens gelegenheid geweest om rustig te studeren en onderzoek te doen. Hiervan werd nadien geprofiteerd. Het grootste en meest tot de verbeelding sprekende naoorlogse project werd zonder twijfel gevormd door de deltawerken. Maar de bureaucratisering maakte de dienst steeds logger. Het nieuwe concept van ruimtelijke ordening zorgde voor een omslag in het denken over infrastructuur.

Het boek is rijk geïllustreerd met foto's, kaarten en technische tekeningen. Dat maakt het, naast een prettig en informatief leesboek, ook een boek om door te bladeren, waarbij de foto's een prachtige transformatie van het lijdsbeeld laten zien. De koetsen maakten plaats voor au-

to's, de klinkers voor asfalt, grote (spoorweg-)bruggen gaven het platteland een modern aanzien.

Na decennia lang met vooruitgang te zijn geassocieerd, werd rijkswaterstaat in de jaren zeventig fors bekritiseerd: de grote bouwwerken stonden plots symbool voor technocratie en grootschalig denken, terwijl natuur- en milieubehoud daar tegenover geplaatst werden. De verheerlijking sloeg om in verguizing. De dienst is tegenwoordig niet meer het nationale paradepaardje, maar houdt zich vooral met beheer en onderhoud bezig. Het boek heeft een notenapparaat en een bijlage met tabellen van primaire cijfergegevens en is verder voorzien van registers op persoonsnamen, geografische namen en zaken.

M. J. Janse

J. J. van Dijk, J. Slok, *Saamgesnoerd door eenen band. Een eeuw hout- en bouwbond CNV 1900-2000* (Dissertatie (bewerkt) Vrije Universiteit van Amsterdam 2000; Odijk: Hout- en bouwbond CNV, 2000, 399 blz., ISBN 90 74937 03 9).

De hier besproken studie naar de geschiedenis van honderd jaar protestants-christelijke vakbeweging in de hout- en bouwnijverheid en de woningcorporaties is een typisch jubileumboek. Het is niet alleen geschreven in opdracht van het bestuur van de hout- en bouwbond CNV, de tot stand koming ervan is bovendien begeleid door een zogenaamde leescommissie van vijf personen, waaronder de voorzitter van het opdrachtgevende bestuur, Freek van der Meulen. Toch heeft deze achtergrond de wetenschappelijke onafhankelijkheid van de beide schrijvers niet aangetast en kan er zonder aarzeling gesproken worden van een historisch waardevolle studie.

Als aangrijpingspunt van het boek geldt de oprichting op 26 december 1900 van de Christelijke bond van timmerlieden, die eerst vele jaren later zal uitmonden in het samenwerkingsverband van de christelijke bouwarbeiders- en houtbewerkerbonden. De beide auteurs volgen de historie van beide bonden en hun uiteindelijke fusie in juli 1955 nauwgezet, waarbij ook de begrijpelijke weerstand bij bestuurders en achterban tegen het opgeven van de eigen identiteit ruim aan bod komt. De weergave van dit historische proces lijdt echter enigszins onder een overmaat aan niet altijd even relevante details en draagt tevens een te beschrijvend karakter. Anderzijds is wel degelijk gepoogd ordening aan te brengen in de overstelpende vloed aan informatie, door de sociaal-economische ontwikkeling van Nederland in vogelvlucht te duiden en door korte evaluaties bij de meeste hoofdslukken te plaatsen. Van belang is daarnaast dat niet alleen de institutionele ontwikkeling en daarmee het manoeuvreren van de vakbondstop wordt getraceerd, maar dat tevens ruime aandacht uitgaat naar de houding van de gewone leden in de plaatselijke afdelingen. Deze, veelal maar niet uitsluitend in een apart kader geplaatste, weergave van het beleven van het doorsnee vakbondslid is een belangrijke corrigens op een al te nadrukkelijke concentratie op het wel en wee van de vakbondstop en van de gedetailleerde en technische weergave van het centrale onderhandelingsproces met werkgevers en overheid. Wat dit laatste punt betreft komt in wezen de gehele historie van de vakbeweging aan bod, waarbij de geleidelijke introductie van de collectieve arbeidsovereenkomst centraal staat en die belangrijke aspecten van de wording van het moderne zorgsysteem aan de orde stelt.

Uit het boek komt overduidelijk naar voren hoe beducht in den beginne leiding en leden van